

„...в нашия Манастир да дохождат на поклонение С: Архистрагигу Михаилу Архангелу ...”: Тросковският манастир като част от поклоннически път към Рилската обител и като топос на вярата

Кристиян Ковачев, Югозападен университет „Н. Рилски”, Благоевград

Kristiyan Kovachev, South-West University "N. Rilski", Blagoevgrad

„... Let the pilgrims come in our monastery about pilgrimage of Saint Archangel Michael...”: Troskovo Monastery as a Part of the Way of Pilgrimage Toward Rila Monastery. Troskovo Monastery as a Place of the Faith

Annotation: The purpose of this article is to present a part of history of Troskovo monastery “St. Archangel Michael”. The monastery was important historical place in the history of Bulgarians from the area of Gorna Dzumaya. The article focuses on the role of the ways of pilgrims, the places of the faith, and on the pilgrimage as Christian act and paying source. The accent is placed on the role of the superstition among ordinary illiterate people. The article is based on documents, periodical press, memories.

Според чл. 7, ал. 1 от Закона за културното наследство (обн. ДВ, бр. 19 от 13.3.2009) *културна ценност е нематериално или материално свидетелство за човешко присъствие и дейност, природна даденост или феномен, което е от значение за индивида, общността или обществото и има научна или културна стойност.* Съобразявайки се с дефиницията за *културна ценност*, ще представя в следващите няколко страници една обител в Малешевско с важно значение за района през различните исторически периоди, която е имала и огромно значение както за отделния индивид, така и за общността. Това е Тросковският манастир „Свети Архангел Михаил” (илюстрация № 1, 2)¹, намиращ се днес в землището на село Брестово², Община Симитли. Географската локация на село Тросково през различните исторически периоди се определя в зависимост от най-значимия близък селищен център – например Горна Джумая (дн. Благоевград). Поради тази причина Георги Стрезов определя, че селото се намира на „5 часа далеч от Джумая” (Стрезов 1891: с. 21). Игуменът на Тросковския манастир Серафим в

Цариградски вестник определя локацията на Тросковския манастир в зависимост от най-значимия близък религиозен център: „*Тоя манастиръ отъ сто е на 12 часа отъ Рылскіо Манастиръ Св. Іоанна на 1847*” (Цариградски вестник 1856: с. 3).

Спомените и устната история са извор, който не може да бъде лековато приеман за достоверен и трябва да подлежи на строг критичен анализ. Те са субективни по своя характер и често прескачат границата на реално-историческото, пренасяйки ни в легендарно-митологичното. Те обаче са и важен елемент, който не бива да бъде пренебрегван, защото чрез тях може да се проследи начинът на мислене на обикновените хора. В този ред на мисли, ще започна със *Спомените*, записани във втората половина на ХХ в. от Окръжния исторически музей в Благоевград, във връзка с честванията по повод 1300 години от създаването на българската държава. Тези спомени са разказвани на Серафим Попгаврилов от тогава възрастните и днес вече починали местни хора и в повечето случаи представляват предания, които са им разказвани от техните родители. Според едно от тези предания, в края на XVI-началото на XVII в. миряни от Малешевско тръгват на поклонение към Рилския манастир, вървейки успоредно на Старата река. Те спират да си починат в близост до мястото, където през Средновековието се е намирал Тросковският манастир. Пускат конете си да пасат, докато те си почиват. Обядват и лягат. Всички едновременно сънуват пред тях голяма трапеза, около която има ангели, пеещи чудесни песни. На трапезата седят свещеници, монаси, деца, жени, които пеят хвалебни песнопения. Щом се събудят, отиват да видят къде са конете им и забелязват руините на манастира (Спомени за Брестовския манастир: л. 10 и л. 10 гръб).

Тук няма да се спирам върху момента на възстановяването на манастира, а ще акцентирам върху причината за придвижването на тези хора. В преданието ясно и точно се посочва, че те са тръгнали на поклонение от Малешевско към Рилския манастир. Малешевско е доста обширна географска област, разположена между Малешевска планина, Влахина, планината Голак, Беаз тепе, връх Огреяк, Плачковица и Огражден. За център на областта си съперничат Берово³ и Пехчево. Вероятно именно от тези места тръгва въпросната група поклонници, които де факто откриват руините на разрушения манастир. Разбира се, това е често използван мотив сред преданията за възстановяването на голяма част от манастирите, намиращи се в българското етническо пространство.

Миряните вярват, че като извършат поклонение в някоя света обител, то ще получат здраве и душевно спасение. Поклонниците са предимно от средните и бедните слоеве на българския народ, за които поклонението до манастири като Тросковския и Рилския е по-лесно и по-евтино. Поради влошеното си финансово състояние, тези малоимотни селяни не могат да си позволят да правят поклонение в светогорските манастири, където ходят предимно заможните хора (Камбурова-Радкова 1972: с. 43).

Манастирската управа разглежда притока на поклонници към манастира като допълнителен доход за манастирската хазна. Според Христо Темелски, манастирите зависели напълно от закрилата и щедростта на своите „енориаши“ (Темелски 2006: с. 68). Поклонниците даряват манастира с множество дарове. Самото посещение в манастира е свързано с дарения и записване имената (за живи – за здраве; и за мъртви – за упокоение на душите).

Вероятно въпросната поклонническа група върви по поклонически път към Рилския манастир, с който в известни периоди от своето съществуване Тросковският манастир поддържал активни контакти. През 70-те години на XX в. част от тогавашните рилски монаси свидетелстват, че най-много поклонници към Рилския манастир прииждали от географската област Македония и Самоковско (Сведения от монаси-жители на гр. Рила: с. 6). Заради този голям поток от поклонници, стичащи се към Рилската обител, тросковският игумен Серафим през 1857 г. чрез *Цариградски вестник* моли Рилския манастир да препраща богомолците и „в нашио Монастырь да дохождатъ на поклонение С: Архистрагигу Михаилу Архангелу“ (Цариградски вестник 1856: с. 3).

Нещата обаче се променят към края на XIX в., когато потокът на поклонници към Тросковския манастир спира. През 1893 г. на страниците на ексархийския вестник *Новини* Антон Попстоилов пише: „Поклонници вече не отиват, защото зданията на манастира са обърнати на частни жилища от челядта на свещеник Никола.“ Някои от тези здания са превърнати и в обори (Попстоилов 1893: с. 1-2). За нередностите са уведомени църковните власти, които излизат с официално становище: „... гдето се разправя за някой си поп Никола, че бил усвоил манастирските имоти, нам не ни се ще да верваме, че всичко това е свършено истинно и искаме от сърце да излезе невярно... Ако то излезе чисто истина, тогава, разбира се, Светата Екзархия трябва да положи малко трудец от Цариград, за да премахне тази крайно възмутителна постъпка от благовейния отец

Никола...”⁴. В събраните по повод 1 300 години спомени за манастира, относно поп Никола се казва: *„Имал си отделно селско стопанство, със земя, хора и добитък... Неговото селско стопанство не се е делило от това на Манастира. Игумен Серафим като почина, завеща Манастирското стопанство на Поп Никола според указанията на Кадията. Тогава „християнски вакъф” Коранът не разрешаваше. Манастирските имоти щеха да останат на монашеското братство, но понеже такова братство вече не съществувало, манастирските имоти минали в собственост на поп Никола и така той управлявал малкото манастирски имоти като свои.”* (Спомени за Брестовския манастир: л. 30 гръб). Поп Никола имал петима синове – Георги, Михаил⁵, Костадин, Гаврил и Христо, и дъщеря Мария (Спомени за Брестовския манастир: л. 30 гръб). Трима от синовете му стават свещеници в енорията на с. Тросково. При липса на монаси манастирите били давани за стопанисване на свещеници и дори на светски лица. Първият син свещеник е Георги, но той умира рано. Вторият син свещеник е Михаил Попниколов, взел участие в *„Железничкото въстание”* (вероятно Горноджумайското въстание от 1902 г.). *„Заловен от турците успява да избяга с избити зъби през с. Бучино в Дупница...”*. След това живее две години в град Пловдив. Служи една година в Шипченския манастир и десет години в манастира „Св. Димитър” в Бобошево. Участва в Балканските войни като *полкови свещеник*. Умира около 1935 г. Третият син на поп Никола – Гаврил, е ръкоположен през 1911 г. за свещеник. Като млад работи като куриер на ВМОРО. *„Като такъв е бил наклеветен и бит от турския аскер, но нищо не открил.”*⁶.

Всичко изложено дотук е на пръв поглед пряко нарушаване на догмите на християнството и най-вече на постулатите на монашеството. След 60-те години на XIX в. започва да се отхвърля монашеството и монасите са представяни негативно. Съвременниците на епохата категорично заявяват каква трябва да бъде фигурата на игумена: *„Игуменът беше абсолютно монах, неговата дума бе закон, без негово разрешение нищо не се вършеше.”* (Спомени за Брестовския манастир: л. 7 гръб). Дали обаче **поп** Никола е приемал монашество?! През Възраждането някои манастири били давани за стопанисване на свещеници, поради липса на монаси. Ние нямаме ясни писмени извори, че поп Никола е приел монашество. Дори в *Спомените*, съхранявани в Регионален исторически музей-Благоевград, се посочва, че бидейки на обучение в Света гора, тамошните монаси го подготвят да приеме малката схизма, но се казва също, че подобно

действие не е извършено по политически причини, за да не бъде подгонен от османската власт с обвинение, че попада под руско влияние в Хилендарския манастир (Спомени за Брестовския манастир: л. 16). По-късно, отново в същите тези *Спомени* се твърди, че когато се прибрал от Света гора, Никола бил ръкоположен за свещеник лично от Самоковския митрополит (вероятно митрополит Неофит) (Спомени за Брестовския манастир: л. 22). Ако се доверим на спомените като вид исторически извор и пренебрегнем периодичния печат и прощението на селяните, то излиза, че Никола никога не е приемал монашество (илюстрация № 3).

Ще акцентирам и върху един друг проблем – разликата между каноническото християнство, практикувано от църковните власти, и народното християнство, практикувано от обикновените селяни. В т. нар. народно християнство се внедряват и останалите да живеят сред обикновените хора езически ритуали и традиции. Често обаче, тези останали от предхристиянската епоха ритуали, практикувани от обикновените хора по селата, водят до унищожаването на част от историческите ценности. Поверието често изпреварва запазването на културно-историческата ценност за поколенията. Днес някои възрастни местни хора разказват, че човек трябва да стъпи на разположения пред *Царските двери* в тросковско-манастирския храм кръгъл камък с изображението на двуглав орел (илюстрация № 4), защото това *носи късмет и здраве*⁷. На провеждания при обителта курбан (илюстрация № 5)⁸ някои хора днес стриктно изпълняват това *поверие*. Поради тази причина, има вероятност скоро надписите да бъдат заличени. Хората – поради своята неграмотност, смесват понятието „*суеверие*” с понятието „*вяра*”. За възрастните хора това е едно и също. По повод смесването на двете понятия в списание *Християнка* четем: „*Суеверие значи вярване в нещо, което е суета, т. е. несъществуващо. А вяра значи увереност в нещо съществуващо, но което не виждаме. Суеверието е винаги оскърбително за вярващия. Затова не бива да се поддаваме на суеверия.*” (Яков 1948: с. 21).

С думата „*суеверие*” се характеризира и животът на селяните преди възстановяването на манастира през XIX в., и преди подновяването на духовния живот в района. „*Както нашето село така и околните такива са били рядко населени и хората изключително християни не са имали черкви, и свещеници, черковните обреди се извършвали от стари баби.*”⁹.

Строгата академичност изисква подобни текстове да завършват със заключение, в което да се направи обобщение на всичко казано. Аз ще си позволя да пренебрегна този постулат и да завърша с думи, с които реално завършват и *Спомените*, събрани по повод 1300 години България: *„Надали ще дойде друго време, некога некой да го възстанови, ще си остане руина. Но хора тук пак ще има. Нека тези хора като гледат дебелите камени плочи, следи от дебелите дувари, да си спомнят за тези що са ги правили, в далечното ни минало, за деди и прадеди, за трите български царства, за историята ни... Нека се гордеем, че и ние родените по тези земи сме част от тази стара история, и сме потомци на велики народи, с богата история.”* (Спомени за Брестовския манастир: л. 34 гръб).

ИЛЮСТРАЦИИ:

Илюстрация № 1. Тросковският манастир „Свети Архангел Михаил”:

Илюстрация № 2. Венчилката на иконостаса на манастира:

Илюстрация № 3. Гроба на поп Никола:

Илюстрация № 4. Плоча с двуглав орел и с ктиторски надпис, разположена пред Царските двери в манастира:

Илюстрация № 5. Курбан при манастира:

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Камбурова-Радкова 1972: Камбурова-Радкова, Р. Рилският манастир през Възраждането. София. 1972.

Попстоилов 1893: Попстоилов, А. Тросковский манастир "Събор Св. Архангел Михаил" - В: *Новини*, бр. 9, г. 4, с. 1-2, Истанбул, 19.10.1893.

Спомени за Брестовския манастир: Спомени за Брестовския манастир – Регионален исторически музей-Благоевград, Инв. №2114/ 2115.

Стрезов 1891: Стрезов, Г. Два санджака от Източна Македония – В: *Периодично списание на Българското книжовно дружество в Средец*, кн. XXVII и XXVIII, 1891.

Темелски 2006: Темелски, Хр. Батошевски мъжки манастир „Успение Пресвятие Богородици”. София. 2006.

Цареградски вестникъ: *Цареградски вестникъ*, бр. 306, год. VII, 8.12.1856 г.

Яков 1948: Яков, В. Достойно да почитаме Божията майка – В: *Християнка*, 1-2, 1948.

Архивни материали

1. Доклад от арх. Иван Вангелов (началник на отдел „Изучаване” при НИПК) до другаря директор на Националния институт за паметници на културата относно привеждане в известност на паметниците на изобразителното изкуство в Благоевградски окръг – писмо №2213/16.06.1980 г., архив на НИПК.
2. Писмо на енорийския свещеник на с. Брестово, изпратено до Неврокопския митрополит Пимен на основание писмо №989 от 16 май 1967 г., съхранявано днес в манастирския храм „Свети Архангел Михаил”.
3. Регионален исторически музей-Благоевград, НА Л. Ф. „Спасина Хисарлъшка”, инв. № 47.
4. Сведения от монаси-жители на гр. Рила – за Рилския манастир – б. д.; биографични данни за Христо Иванов Смочевски, ученик на Неофит Рилски, 1973 – Централен държавен архив, РМ-НА-186, ф. 1118, оп. 1, а. е. 63.

БЕЛЕЖКИ:

---

¹ Манастирският храм „Св. Архангел Михаил” е заведен в НИПК като художествен паметник от III група (от местно значение) - *Доклад от арх. Иван Вангелов (началник на отдел „Изучаване” при НИПК) до другаря директор на Националния институт за паметници на културата относно привеждане в известност на паметниците на изобразителното изкуство в Благоевградски окръг – писмо №2213/16.06.1980 г.*

² До 1946 г. Брестово е махала на село Тросково и поради тази причина често в литературата манастирът може да бъде срещнат като „Тросковския манастир”.

³ За голям приток на миряни от Берово към манастира свидетелства и запазеният в комуникативната памет спомен за съществуването на Беровска порта при манастира, през която влизали идващите поклонници от Берово.

⁴ Регионален исторически музей-Благоевград, НА Л. Ф. „Спасина Хисарлъшка”, инв. № 47, л. 37-43; Проучените до декември 2015 г. от мен архивни материали, свързани с Тросковския манастир „Свети Архангел Михаил” не съдържат данни дали изобщо е сформирана комисия от Българската Екзархия по казуса с Тросковския манастир и с поп Никола, и ако е формирана, кой влиза в нея и какви решения взема тази комисия.

⁵ Вероятно този син бил кръстен на манастирския патрон – св. Архангел Михаил.

⁶ Писмо на енорийския свещеник на с. Брестово, изпратено до Неврокопския митрополит Пимен на основание писмо №989 от 16 май 1967 г.

⁷ Сведения от възрастни хора от село Брестово и село Брежани.

⁸ Веднъж годишно в манастирския храм се служи литургия. След Литургията местни свещеници отслужват водосвет и се раздава курбан за здраве. Често обаче това не е на храмовия празник Архангеловден, а в първата неделя на месец ноември, заради климатичните условия.

⁹ Писмо на енорийския свещеник на с. Брестово, изпратено до Неврокопския митрополит Пимен на основание писмо №989 от 16 май 1967 г.